

Inhoud

Kaart van het Heidenschap 6-7

Prelude 9

Een Exodus 13

Twee Ring om de zon 35

Drie Stille Tjitte 205

Vier Bevroren sacramenten 245

Vijf Het visioen 281

Zes De geur van kamfer en verdriet 313

Zeven Nieuwe Babylon I 361

Nieuwe Babylon II 383

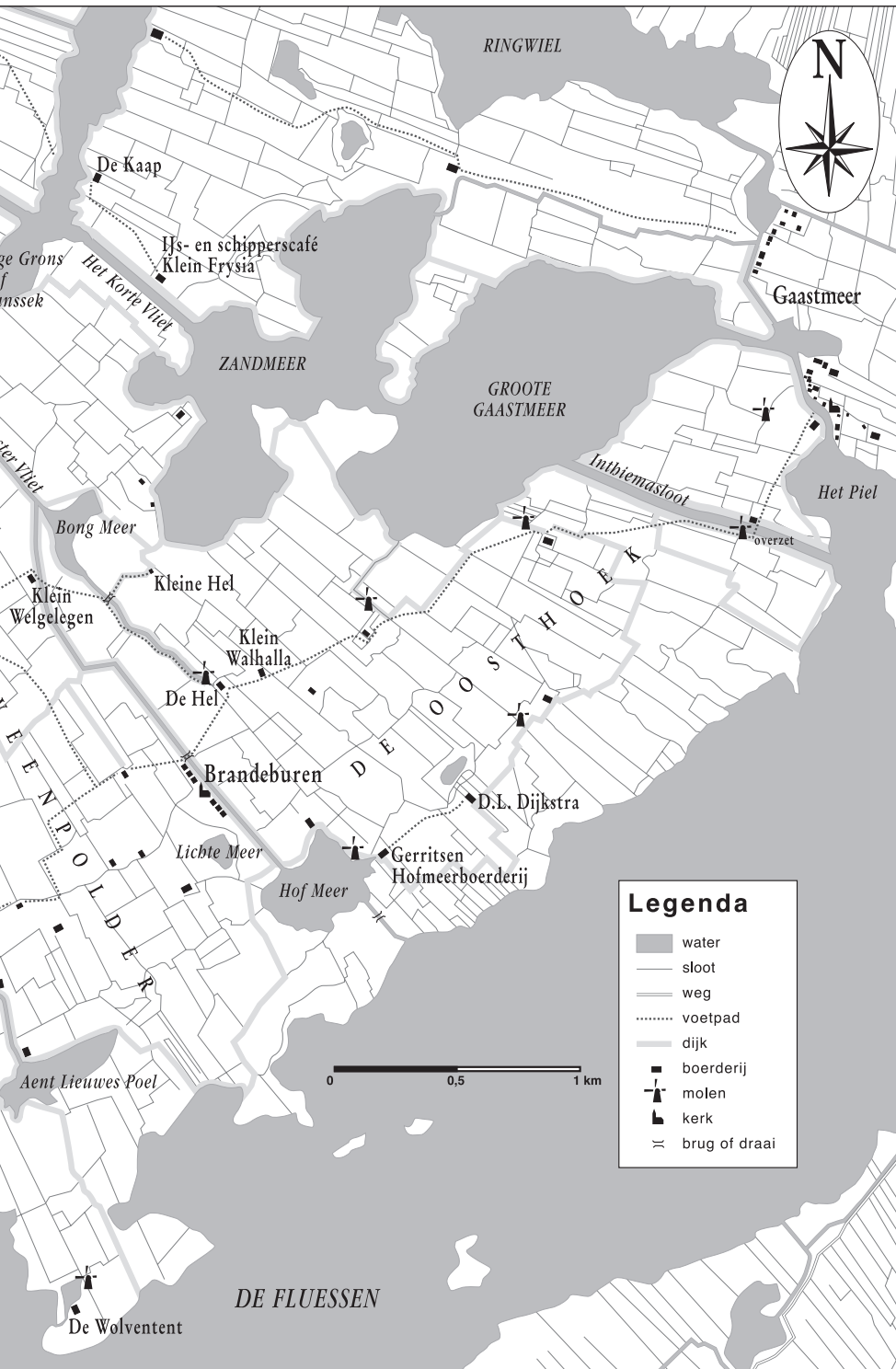
Het slot van het adagio 431

Nawoord 443

Verantwoording 449

Bibliografie 453

RINGWIEL

De Kaap

IJ-s en schipperscafé
Klein Frysia

Gaastmeer

ZANDMEER

GROOTE
GAASTMEER

Intbiemastoot

Het Piel

Bong Meer

Kleine Hel

Klein
Welgelegen

Klein
Walhalla

De Hel

Brandeburen

D.L. Dijkstra

Lichte Meer

Hof Meer

Gerritsen
Hofmeerderij

Aent Lieuwes Poel

0 0,5 1 km

Legenda

- water
- sloot
- weg
- voetpad
- dijk
- boerderij
- molen
- kerk
- brug of draai

DE FLUESSEN

De Wolventent

PRELUDE

DINSDAGOCHTEND 7 MAART 2006. DE TREIN BRENGT MIJ IN vierendertig minuten van Leeuwarden naar Workum. Om zes minuten voor zeven boldert de spoorbrug onder mij door en een halve minuut later slinger ik mijn rugzak over de schouder en loop het Heidenschap (it Heidenskip) in. Ik moet stevig doorstappen, want over een halfuur gaan in Brandeburen de deuren van het stembureau open.

Het land is leeg en koud. Boven de polder breekt de lucht open. Het vroege licht legt een kopergele waas over de velden. Een blozend pubermeisje fietst mij tegemoet. Meteen gevolgd door een tweede.

‘Hoi.’

‘Hoi.’

Dan een auto, waarvan de chauffeur de hand opsteekt alsof ik een oude bekende ben. In de verte verrijst boven de horizon de grote Gerritsenboerderij. In Brandeburen is het doodstil. Over huizen en vaart hangt nog de vale kleur van de nawinter, een mast priemt als bevroren in de lucht, slaperig wacht de vleugel op wind. Dan grijpt de ochtendzon zijn kans en geeft de huisjes hun gele en rode kleuren terug. Bevend spiegelen de gevels zich in het wateroppervlak.

Ik loop naar het woninkje waar in vroeger dagen Wiebe en Heselstje met hun hektjalk Hoop doet leven voor de wal moeten hebben gelegen. Geen fiets voor de toegang van dorpshuis It Swaeigat, geen klompen voor de deur, geen stemmen erachter. Waar is het volk van land, wind en water? Maken ze geen gebruik van hun recht een nieuw lokaal bestuur te kiezen?

Met zekere slag deelt de klok van het bescheiden kerktorentje de

tijd mee. Een zoekende vlucht ganzen beantwoordt met een enkele gak de acht slagen. Ik ruik koffie. De deur van It Swaegiat is open, ik ben de eerste.

‘Hoe was het ook al weer, ja, jij gebruikt geen suiker en melk.’ Beheerder Botte Ouderkerken schenkt mij koffie in. Plaatsvervangend lid van het stembureau Lambertus Brandsma zegt dat 255 van de 374 Heidenschappers vandaag hun stem mogen uitbrengen en lid Siebe van Martenszoon van der Wal stelt vast dat de stemcomputer het uitstekend doet.

‘Maar hij doet het níét wanneer de stemmers even staan te prakiseren en er met beide armen op leunen,’ weet Sietse Jorritsma, het derde lid van het stembureau.

De eerste klompen klossen over het klinkerpad.

‘Het stemvee is in aantocht.’

Aan het voeteneind van het vaderland zet de democratie zich in werking.

‘Hier is mijn stemkaart.’

‘Wytse Hofman!’

Even later: ‘Klaar.’

‘Nee, je moet nog even op de rode knop drukken, Wytse.’

Vandaag is in het stembureau het biljart mijn schrijfbureau. Ik haal mijn geliefde erfstuk – een fraaie zilveren pennenkoker – uit mijn rugzak, trek de pen eruit en begin te schrijven:

Ik neem dezelfde dingen waar als u, passanten van weleer, ik zie nieuwe koppen met oude trekken. Er klinken namen die langer dan anderhalve eeuw hebben standgehouden, zoals ook hun familietrekken standhielden. U had gelijk, oude chroniqueur van toen, ze hebben hier grote handen. Hun klompen mogen er ook zijn. En, net zoals in de dagen dat u de zilveren pennenkoker nog hanteerde, komen hier de gesprekken langzaam op gang.

‘Op rode knop drukken, Itte.’

‘Goed.’

‘Vies koud.’

‘Maar ’t is drogend.’

‘Je kunt nog niet op sokken het weiland in.’

‘Itte Groenhof-van der Wal.’

‘Wel even op de rode knop drukken, Itte.’

‘Toch geen proteststem?’

‘Nee, ik heb op de vrouw van Acronius Kramer ingedrukt, zo stem ik op het Heidenschap.’

‘Hoi, pake!’ Nikele Brandsma komt binnen, mag voor het eerst stemmen.

‘Maar ik kan niet op pake stemmen, pake staat niet meer op de lijst.’

‘Het is andersom, Nikele,’ zegt zijn grootvader, ‘in het vervolg stem ik op jou, jij bent de toekomst.’

Hoe ver ligt Den Haag van het Heidenschap?

Als de avond valt en Botte Ouderkerken er is met soep en broodjes en de stemmen worden geteld, blijkt dat nergens in Nederland de politieke verschuivingen kleiner zijn dan in dit land van wind en water.

Het torentje slaat weer acht keer, de repetities voor het theaterstuk in de Hofmeerboerderij zijn begonnen. Veertig blazers van fanfare Studio, net terug uit Arnhem met de Nederlandse titel in de op een na hoogste divisie, repeteren de compositie *Land of wind and water*. Meer dan honderd toneelspelers, dansers en figuranten komen tegelijk in actie. Een op de drie inwoners doet mee om het verleden van het Heidenschap te verbeelden.

‘Kom op, nog een keer de prelude spelen. Bedenk daarbij dat het stuk gaat over de hard ploeterende pioniers.’

Hoog in het gebinte van de twee eeuwen oude Hofmeerboerderij draagt iemand de monoloog voor.

Hier was de zilte adem van de zee te ruiken, de dodende zee, die in staat was het resultaat van jaren zwoegen in één springvloed weg te spoelen.

Er verschijnen toneelspelers op de hooizolder, op het witte doek glijden filmbeelden voorbij: een groep schoolkinderen, zwalkend over doorweekte landpaden, trekt door de kale polder. Ze zijn op weg naar de Landschool. Boven de vlakten trekt de lucht dreigend dicht, verderop trekken veenarbeiders een scheepswrak de wal op. Een boer staat door het keukenraam naar buiten te kijken en ziet tot zijn ontzetting dat een kolkende zee het land verovert.

‘De dijken zijn doorgebroken!’

Even later staat het water tot aan de deurkruk van de bedstee.

Het eerste deel van het Heidenschapper verhaal is ruig en rauw. Een toneelspeler is in de huid gekropen van de weduwnaar die door het raam naar buiten staat te kijken, zijn tegenspeelster is zijn geliefde, de weduwe Sjoukje, van de Rodeschuurhoeve. Terwijl het water over de dijken stroomt, verschijnt een jongetje voor het voetlicht. Met in zijn rechterhand een fraaie zilveren pennenkoker.

Ik zit, niet zonder emoties, naar mijn eigen verhaal te kijken. En ik realiseer me dat ik vandaag klaar ben met schrijven. Het verhaal is af, het zal hier, in de oude schuur, worden opgevoerd.

EEN

Exodus

1

ALS AL DIE BOERDERIJEN HUN VERHAAL EENS VERTELDEN. ALS in die grote schuren de hanenbalken verklapten wat ze door de jaren heen hoorden en zagen. Je oren zouden als schoteltjes zo groot worden. Neem de stelpboerderij die in het begin van de negentiende eeuw, niet ver van de boerderij van Gerritsen, aan de noordoever tegen het Hofmeer is gebouwd en aan het eind van de twintigste eeuw recreatieboerderij werd. Wat hier de eerste twee boerenfamilies aan lief en leed hebben meegemaakt, liegt er niet om. Het begon al met Feite en Neeltsje.

Eens werden de rollen omgekeerd en sprak het gebinte hen vermanend toe:

... Denk erom, jonge boer en boerin, jullie hoeve staat lager dan het oppervlak van de zee, en die zee is gevaarlijk dichtbij. Als je van plan bent hier een bestaan op te bouwen, om daarna het bedrijf over te kunnen dragen aan het nageslacht, moet je wel weten waar je aan begint. Waag je de sprong, dan moet je kloek zijn, hard werken en sober leven. Elke meevaller moet opzij worden gelegd en als investering in de toekomst worden benut, en die toekomst blijft onzeker. Schouder aan schouder zullen hier man en vrouw de strijd moeten aanbinden tegen het wassende water en ander onheil. Je moet, zodra je maar even de handen vrij hebt, dijken opwerpen en dijken versterken. En dan nog blijft de natuur de baas.

Hebt ontzag voor de Almachtige.

Later zouden, boven het bulderen van de storm uit, de stijlen en dakspanten van de boerderij de noodkreet horen van Neeltsje Gerritsen, het meisje dat op vrijdag de dertiende november van het jaar 1818 een kind baarde van de zeven jaar oudere Feite Hofman. Neeltsje was nog maar veertien jaar. Natuurlijk was er aan de bevalling een onbekommerd voorjaarsuur voorafgegaan.

Januari 1818 was koud geweest, februari kalm en bestendig, maart heftig en wild. ‘Storm veroorzaakt veel scheepsrampen,’ schrijft historisch geograaf J. Buisman over die periode. Over de ochtend, de middag en de nacht die volgden: ‘Ons land verliest 60 schepen, waarbij tientallen slachtoffers vallen. Bovendien regent het schade-meldingen te land, ook door blikseminslag.’

Al op de ochtend van 3 maart waaiden aan het Hofmeer de honden bijna van de ketting.

‘Hoe hoog zullen nu al de golven van de Fluessen lopen,’ riep Neeltsje. ‘Kom pa, laat ons vóór de koffie al even gaan kijken hoe het grote meer tekeergaat.’

‘Geen sprake van,’ sprak de vader Gerrit Doekeles Gerritsen. Hij vond dat het weer iets raadselachtigs had: de wind kromp gierend van west naar zuid. Zuiderstorm, was dat niet raar?

Schipper Wiebe Joukes de Jong van de Hoop doet leven had die ochtend vroeg al voorspeld dat er een storm met rare kuren aankwam. ‘Nu al heeft het weer bij mij, maar vooral bij mijn wijf, bezit genomen van lichaam en geest. Hesseltsje kan, net als de wind, al geen rust meer vinden.’

‘Is de storm zuid, kost het de boer zijn ruit,’ wist oude Hesseltsje, die de ene weerwijsheid na de andere citeerde.

Wiebe hees meteen een turfkorf in de mast om de boeren, mole-naars en andere bewoners in de polders op een ingrijpende weers-verslechtering attent te maken.

De grote Hofmeerboerderij van Gerrit Doekeles Gerritsen en zijn